

SPORAZUM O SVEDOČENJU OSUĐENOG

Veljko Delibašić¹

Sažetak: U radu se obrađuje sporazum o svedočenju osuđenog, pri čemu se ukazuje da je u pitanju novi institut, koji je preuzet iz anglosaksonskog prava. Posle uvodnog dela, detaljno se obrađuje zaključenje sporazuma, odnosno ko i pod kojim uslovima može zaključiti sporazum, a ko ne može. Zatim se ukazuje na sadržaj sporazuma o svedočenju osuđenog i precizira se ko odlučuje o njemu, uz navođenje koje odluke i iz kojih razloga se donose. Posebna pažnja posvećena je ispitivanju osuđenog saradnika i dokaznoj vrednosti iskaza osuđenog saradnika uz upozorenje da sud mora ispoljiti dodatnu opreznost prilikom ocene njegovog iskaza jer postoji povećana opasnost od lažnog svedočenja. U delu rada koji se odnosi na vezanost suda za odluku o prihvatanju sporazuma ukazuje se na jedan broj pravno tehničkih i formalnih nedostataka u zakonskom rešenju. Tako, primera radi, navodi se da zakonodavac propisuje da rešenje o prihvatanju sporazuma o svedočenju osuđenog obavezuje sud prilikom donošenja odluke o krivičnoj sankciji u ponovljenom postupku (koji je regulisan čl. 470–481), a uopšte se ne radi o tom postupku, već o postupku za ublažavanje kazne (koji je regulisan čl. 557–561). Takođe, skreće se pažnja i na aktuelne i na potencijalne probleme u praksi, uz navođenje načina na koji bi se uočeni problemi mogli rešiti. Poslednji deo rada su zaključna razmatranja, u kojima se konstatuje opravdanost postojanja ovog instituta, nakon čega se potencira način na koji bi se uočeni problemi mogli rešiti u cilju što bolje i efikasnije primene.

Ključne reči: osuđeni saradnik, svedočenje osuđenog, sporazum, kooperativni svedok, *plea bargain*.

¹ Dr Veljko Delibašić, advokat iz Beograda, veljkodelibasic@open.telekom.rs

Uvod

U dva velika pozitivnopravna krivičnoprocesna sistema spadaju: 1) kontinentalno-evropski sistem i 2) anglosaksonski ili adverzijalni krivičnoprocesni sistem. Savremeno krivičnoprocesno pravo se karakteriše sve izrazitijom konvergencijom elemenata iz dva velika svetska krivičnoprocesna sistema, što je posledica kako opštih globalističkih tendencija, tako i svesti o potrebi ugrađivanja u pojedine pravne sisteme onih elemenata koji su potencijalno efikasni i korisni, nezavisno od toga da li potiču iz jednog ili drugog velikog krivičnoprocesnog sistema. Tako na primer, danas mnogi kontinentalno-evropski krivični postupci sadrže i neke elemente adverzijalnih postupaka, za šta je svakako najtipičniji institut okončanja postupka na temelju sporazuma tužioca i okrivljenog o priznanju krivice (*plea bargain*, odnosno *deal*), što je dovelo i do tvrdnji nekih autora o postojanju svojevrzne zaraze ovim krivičnoprocesnim institutom u evropskim zemljama (*plea bargain infection*).² Obrnuto i mnogi adverzijalni krivični postupci prihvataju neka rešenja iz kontinentalno-evropskih procedura, a posebno u vezi sa davanjem većih ovlašćenja javnom (državnom) tužiocu. Ovakva konvergencija, iako svakako opravdana, ipak ima svoje granice, koje se u bitnoj meri moraju zasnivati i na prisutnoj pravnoj tradiciji određene države. Nije jednostavno, a po pravilu nije ni opravdano, da se jednom pravnom sistemu koji već ustaljeno pripada određenom velikom tipu krivičnog postupka, veštački kaleme dominirajući elementi iz drugog tipa, jer to može dovesti do ogromnih praktičnih problema, a pre svega, do nesnalaženja subjekata postupka u novom krivičnoprocesnom ambijentu, što onda, dovodi do neefikasnog ili nepravičnog, odnosno i neefikasnog i nepravičnog krivičnog postupka.³

Jedna od zajedničkih karakteristika krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona u poslednjih desetak godina jeste izuzetno intenzivan rad na njihovoj reformi. Kao rezultat takvog njihovog obeležja sve ove države dobile su ne samo nove zakonike o krivičnom postupku, već su neki od ovih zakonskih tekstova pretrpeli jednu, a poneki i više izmena i dopuna. Ciljevi reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona su višestruki i gotovo podudarni, a među njima je ključni cilj stvaranje normativne osnove za efikasniji krivični postupak.⁴

Institut koji svakako doprinosi efikasnijem krivičnom postupku jeste i sporazum o svedočenju okrivljenog, odnosno osuđenog koji uvodi naš Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine.⁵ Međutim, ne radi se o novom institutu, jer sličan procesni subjekt sa veoma slikovitim nazivom, „krunski svedok“ (*crown witness*) već tradicionalno postoji u nekim uporednim krivičnoprocesnim zakonodavstvima (na primer, u Nemačkoj *Kronnenzeuge*), a pored njega, u uporednom krivičnom procesnom pravu postoje i drugi slični procesni mehanizmi, koji se svode na podsticanje odgovarajuće kooperativnosti lica koja

2 V. Bajović, *Sporazum o priznanju krivice, uporedno-pravni prikaz*, Beograd, 2009, str. 125.

3 M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2014, str. 15.

4 S. Bejatović, *Pojednostavljene forme postupanja kao bitno obeležje reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona, u: Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima, regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, Beograd, 2013, str. 11.

5 *Službeni glasnik RS*, br. 72 od 28. septembra 2011, 101 od 30. decembra 2011, 121 od 24. decembra 2012, 32 od 8. aprila 2013. i 45 od 22. maja 2013.

i sama mogu da budu krivično gonjena, ili se već krivično gone, ukoliko pristanu da svojim svedočenjem doprinesu osudi nekog drugog okrivljenog koji po oceni nadležnih organa predstavlja veću opasnost.⁶

Praksa svedočenja u zamenu za ublažavanje kazne ima korene u ranom običajnom pravu (*common law*) kada su engleski sudovi dozvolili da optuženi svedoče protiv saučesnika u zamenu za ublažavanje kazne ili pomilovanje nakon osude. Američki pravni sistem je prihvatio ovu tradiciju, gde sporazumi tužioca sa okrivljenim imaju značajnu ulogu.⁷ Dakle, praksa korišćenja usluga „pokajnika“ nije nova. Tako je u Italiji sedamdesetih godina XX veka „pokajništvo“ (*pentitismo*) bilo široko korišćeno u obračunu države sa terorizmom i pokazalo se kao jedno od najboljih sredstava borbe protiv manjih zatvorenih i tajnih kriminalnih bandi. Tada su se javili i prvi prigovori zbog korišćenja ovakvih sredstava od strane države, koji su bili zasnovani na etičkim razlozima. Smatralo se da nije moralno koristiti ovakva dokazna sredstva zbog uplitanja nosilaca državne vlasti u dogovore sa manjim kriminalcima kako bi se došlo do većih. Izdajnik se nagrađuje manjom kaznom od zaslužene zato što je „kooperativan“. Ovakvi prigovori su vremenom polako slabili jer se prećutno podrazumevalo da, kada se radi o tako opasnim oblicima kriminalne delatnosti kakvi su terorizam i organizovani kriminal, ne treba zalaziti u tako suptilne moralne dileme kakve su razmatranje osnova za favorizovanje kriminalaca koji su u moralnom pogledu gori od onih koje potkazuju. Danas su u opticaju mnogo ozbiljnije i to pre svega pravne dileme o „pokajništvu“.⁸

Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. uređuje srpski krivični postupak pretežno na adverzijalan način, ali uz istovremeno razvijanje i jačanje nekih tipičnih inkvizitorskih elemenata, što ukupno čini prilično čudnu krivičnoprocesnu kombinaciju, kojom se poprilično odstupa od naše dosadašnje višedecenijske, pa donekle i viševekovne tradicije. Jedan od osnovnih adverzijalnih elemenata u ovom zakoniku jeste stvaranje vrlo širokih mogućnosti za zadobijanje tzv. kooperativnih svedoka, u vidu okrivljenih/osuđenih koji dobijaju status okrivljenog saradnika, odnosno osuđenog saradnika, na temelju sporazuma s javnim tužiocem.⁹

Sporazum o svedočenju osuđenog predstavlja novi institut u našem krivičnoprocesnom pravu, a potreba za ovakvom vrstom sporazuma koji je prisutan u uporednom pravu pojavila se u praksi, prvenstveno tužilaštva posebne nadležnosti. Naime, uočeno je da značajne podatke u postupcima protiv izvršilaca krivičnih dela organizovanog kriminala i ratnih zločina mogu pružiti i lica koja su već pravnosnažno osuđena (osuđeni saradnik). Međutim, imajući na umu da je postupak protiv ovih lica već pravnosnažno okončan, postavilo se pitanje njihovog motivisanja za svedočenje. Zakonodavac rešenje ovog problema pronalazi u novoj vrsti sporazuma, koji je nazvan „sporazum o svedočenju osuđenog“.¹⁰

6 M. Škulić, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2007, str. 525–526.

7 D. Leimbach, *Minimizing the risk of injustice in cooperation agreements*, in: *The Dartmouth Law Journal*, Vol. VII:2, 2009, p. 174–175, <http://heionline.org/HOL/License>, 5. 3. 2014.

8 Đ. Ignjatović; M. Škulić, *Organizovani kriminalitet*, Beograd, 2010, str. 77.

9 M. Škulić, *Dominantne karakteristike osnovnih velikih krivičnoprocesnih sistema i njihov uticaj na reformu srpskog krivičnog postupka*, u: *Crimen*, broj 2, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2013, str. 223.

10 G. P. Ilić, *et al*, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2012, str. 693.

1. Zaključenje sporazuma o svedočenju osuđenog

Sporazum o svedočenju osuđenog, slično kao i sporazum o svedočenju okrivljenog, predstavlja varijantu zadobijanja tzv. kooperativnog svedoka. U pogledu osuđenog koji sklapa ovaj sporazum, ovde je (s obzirom na to da je reč o licu koje je već pravnosnažno osuđeno) više naglasak na njegovom „svedočkom“ statusu (bez obzira na to što se ovde i formalno radi o učiniocu krivičnog dela), nego kada je u pitanju sporazum te vrste sa okrivljenim, koji se aktuelno krivično goni, a u pogledu kojeg, bez obzira na to što je u potpunosti priznao krivično delo, formalno važi i pretpostavka nevinosti.¹¹

Javni tužilac i osuđeni mogu zaključiti sporazum o svedočenju, ako je značaj iskaza osuđenog za otkrivanje, dokazivanje ili sprečavanje krivičnih dela za koje je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti pretežniji od posledica krivičnog dela za koje je osuđen (član 327, stav 1). Lice koje sklopi ovakav sporazum s javnim tužiocem naziva se „osuđeni saradnik“. Kada je iskaz osuđenog u dovoljnoj meri bitan da bi se moglo prihvatiti da je njegov značaj pretežniji od posledica krivičnog dela za koje je osuđen, faktičko je pitanje koje se rešava u svakom konkretnom slučaju.

Saglasno rešenju koje je usvojeno, sporazum se može zaključiti i s licima koja su osuđena za druga krivična dela, a ne samo za krivična dela organizovanog kriminala ili ratnih zločina. Na taj način je u velikoj meri proširen krug lica koja mogu dobiti status osuđenog saradnika, a samim tim proširena je i mogućnost javnog tužioca da pribavi neophodan dokazni materijal za gonjenje učinilaca najtežih krivičnih dela.¹² U stvari, ona lica koja su učinila krivično delo organizovanog kriminala ili ratnih zločina, po pravilu, neće ni sklapati ovu vrstu sporazuma, nego će sklopiti sporazum o svedočenju okrivljenog, tako da u praksi treba očekivati da će se sporazum o svedočenju osuđenog češće sklapati upravo s licima koja su osuđena za druga krivična dela i u drugim postupcima. Izuzetak od ovog pravila biće slučaj kada okrivljeni sklopi sporazum o priznanju krivičnog dela, pa na osnovu tog sporazuma bude pravnosnažno osuđen, a zatim kao osuđeno lice sklopi sporazum s javnim tužiocem o svedočenju.¹³ Iako se ovde može postaviti načelno pitanje da li se isto lice može dva puta „nagrađiti“, odnosno dva puta privilegovati, prvo kada sklapa sporazum o priznanju krivičnog dela, kada mu se po pravilu izriče blaža kazna od one koju bi dobio u redovnom postupku, a zatim i prilikom sklapanja sporazuma o svedočenju osuđenog, kad se njegovo svedočenje nagrađuje umanjnjem kazne ili oslobođenjem od kazne, treba prihvatiti da je to moguće jer zakonik takvu mogućnost ne zabranjuje, odnosno ne isključuje. Pri tome treba imati u vidu i da osnov po kome se okrivljeni „nagrađuje“ nije isti. U prvom slučaju, kada se sklapa sporazum o priznanju krivičnog dela, okrivljeni se „nagrađuje“ jer se odriče prava na suđenje čime se u dobroj meri štede finansijska sredstva države, a istovremeno se sudu i tužilaštvu omogućava da vreme koje bi utrošili na to suđenje iskoriste za obavljanje drugih poslova. S druge strane, kada je reč o sporazumu o svedočenju osuđenog, osnov

11 M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2014, str. 342.

12 G. P. Ilić, *op. cit.*, str. 693.

13 Videti: Predmet Višeg suda u Beogradu, Posebno odeljenje K Po1 broj 56/2012.

za privilegovanje je u svedočenju osuđenog čime on u značajnoj meri pomaže tužilaštvu da brže i efikasnije reši konkretan predmet, pa se u suštini „nagrađuje“ pomoć koju osuđeni pruža.

Međutim, kao i kada je reč o ostalim vrstama sporazuma javnog tužioca i okrivljenog, sporazum se ne može zaključiti s licem koje je osuđeno kao organizator organizovane kriminalne grupe. Ovde zakonodavac svesno limitira javnog tužioca u izboru, kako bi se izbegle situacije u kojima bi se najodgovornijim licima, koja su organizovala izvršenje najtežih krivičnih dela, dala mogućnost da svedoče u postupcima protiv izvršilaca na nižim nivoima organizovanja, čime bi se obesmisllila priroda ovog instituta.¹⁴ Donekle bi se moglo prigovoriti ovakvom rešenju u situaciji kada je u pitanju lice koje je organizovalo organizovanu kriminalnu grupu za vršenje, na primer, krivičnih dela teške krađe, a potrebno je da svedoči protiv organizovane kriminalne grupe koja je vršila krivična dela teškog ubistva. Takođe, za osuđenog saradnika ne može biti predloženo lice koje je pravnosnažno osuđeno na kaznu zatvora od četrdeset godina (član 327, stav 2). Iako bi i ova lica mogla svojim iskazom da pomognu u postupcima koji se vode protiv, na primer, opasnijih organizovanih kriminalnih grupa i za teža krivična dela od onih za koja su oni osuđeni, gde bi moglo da se potraži opravdanje da se i njima dozvoli mogućnost dobijanja statusa osuđenog saradnika, ovakvo zakonsko rešenje je dobro, jer bi suprotno u dobroj meri vređalo, između ostalog, i osećaj pravičnosti.

Prilikom zaključenja sporazuma osuđeni mora imati branioca (član 327, stav 3), i to od početka pregovora s javnim tužiocem, pa sve do donošenja odluke suda o sporazumu (član 74, tačka 8). Kada se govori o neophodnosti prisustva branioca prilikom zaključenja sporazuma, potrebno je naglasiti da se sporazum ne može smatrati pravnim poslom u kome učestvuju dve ravnopravne strane i koji se temelji na dobroj veri i na pravno valjanim i korektnim principima pregovaranja potpomognutim jasnim procedurama. Pojmovi: ugovor, sporazum, pregovaranje, ravnopravne strane ugovornice, jednakost oružja, ne odražavaju realnu životnu situaciju u okviru koje se odvija realizacija ovog instituta. U njegovoj osnovi se nalazi zakonski, institucionalni pritisak na osuđenog da prihvati zaključenje sporazuma. Pritisak proizilazi iz samog instituta, tako da reč „dobrovoljno“ koja se pominje u vezi s njim ima u suštini karakter floskule.¹⁵ To su razlozi koji u punoj meri opravdavaju neophodnost obaveznog prisustva branioca prilikom zaključenja sporazuma. S tim u vezi treba reći da se u trenutku kada se pregovara o sporazumu, odnosno dok se ne pokrene postupak za ublažavanje kazne, protiv osuđenog lica ne vodi nikakav postupak, tako da se u suštini i ne radi o braniocu, već o advokatu koji prisustvuje fazi koja prethodi postupku za ublažavanje kazne osuđenom. Imajući u vidu da je predviđena obavezna odbrana do donošenja odluke suda o sporazumu, to dalje znači da nakon što je sud prihvatio sporazum o svedočenju osuđenog, on može ostati bez branioca, odnosno može se dogoditi da osuđeni u postupku za ublažavanje kazne učestvuje bez branioca, što svakako nije dobro. Iz tog razloga bilo bi bolje da je propisana obavezna odbrana od početka pregovora s javnim tužiocem o zaključenju sporazuma o svedočenju osuđenog pa sve do odluke suda u postupku za ublažavanje kazne.

¹⁴ G. P. Ilić, *op. cit.*, str. 693–694.

¹⁵ B. Simonović, V. Turanjanin, *Sporazum o priznanju krivičnog dela i problem neistinitog priznanja*, u: *Pravni život*, broj 9, tom II, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, 2013, str. 24.

Inače, sporazum o svedočenju se sačinjava u pisanom obliku i podnosi se sudu do završetka glavnog pretresa (član 327, stav 4). To znači da sporazum mora biti sklopljen i prihvaćen od strane suda pre nego što se završi glavni pretres u postupku u kome osuđeni saradnik treba da svedoči. Ovakvo rešenje je logično jer osuđeni saradnik mora svoj iskaz dati u prvostepenom postupku. Moglo bi se postaviti kao sporno pitanje da li ovaj sporazum može da se podnese i do završetka glavnog pretresa koji se drži nakon što je prvostepena presuda ukinuta i predmet vraćen na ponovno odlučivanje prvostepenom sudu. Imajući u vidu da se i u ovoj situaciji drži glavni pretres, treba prihvatiti stav da je to moguće.

S tim u vezi, postavlja se i pitanje da li bi ovakav sporazum mogao da se sklopi u postupcima koji se vode na osnovu rešenja donetog na osnovu zahteva za ponavljanje postupka. Kod odgovora na ovo pitanje treba praviti razliku između ponavljanja postupka iz razloga propisanih članom 473, kada bi bilo moguće da tužilac u ponovljenom postupku koristi osuđenog saradnika, od ponavljanja krivičnog postupka licu osuđenom u odsustvu, kada su moguće dve situacije. Ako se u postupku koji se ponavlja licu osuđenom u odsustvu, koristi osuđeni saradnik iz potpuno drugog postupka, nema smetnji da se koristi ovaj institut. Međutim, ukoliko bi se pojavila potreba da se koristi iskaz lica koje je osuđeno u istom postupku kao i lice kome se sudilo u odsustvu, institut osuđenog saradnika ne bi se mogao primeniti. Ovo zbog toga što se u ponovljenom postupku (samo kada se radi o ponavljanju krivičnog postupka licu osuđenom u odsustvu) saučesnik okrivljenog koji je već osuđen ne može saslušavati, niti se može suočiti sa okrivljenim (član 481, stav 2), već se upoznavanje sa sadržinom iskaza osuđenog saučesnika obavlja tako što se izvrši uvid u zapisnik o njegovom saslušanju, ili predsednik veća ukratko iznese njegovu sadržinu ili ga pročita (član 406, stav 1, tačka 5 i član 495, stav 1).

2. Sadržaj sporazuma o svedočenju osuđenog

Za razliku od ostale dve vrste sporazuma javnog tužioca i okrivljenog, sporazum o svedočenju osuđenog sadrži samo obavezne, a ne i fakultativne elemente. U tom smislu predviđeni su elementi koje svaki sporazum ove vrste mora da sadrži. Obavezni element sporazuma o svedočenju osuđenog jeste opis krivičnog dela koje je stavljeno na teret licu/ima u postupku u kojem je predviđeno svedočenje osuđenog saradnika (član 328, tačka 1). Ovaj element je nužan kako bi samim sporazumom bilo definisano u kom postupku i povodom kog krivičnog dela će osuđeni dati iskaz. S tim u vezi odmah se postavlja pitanje šta se podrazumeva pod *opisom krivičnog dela koje je predmet optužbe*, odnosno čiji opis treba da bude naveden (osuđenog ili tužioca). Pitanje je posebno aktuelno kada se sporazum sklapa neposredno nakon donošenja naredbe o sprovođenju istrage, u situaciji kada nisu prikupljeni svi dokazi. Osuđeni uvek ima „svoj“ pogled na krivično delo počevši od objašnjenja motiva, uslova i okolnosti koje su postojale prilikom izvršenja, pa do realnih radnji pojedinih lica (oštećenih, saučesnika, svedoka). Sasvim drugačiji pogled na činjenični sklop krivičnog dela može da ima tužilac. Neki put između njihova dva viđenja postoje bitne razlike. Ukoliko osuđeni i jeste učestvovao u izvršenju krivičnog dela, ili na drugi način ima saznanja o

činjenicama koje se utvrđuju, to ne znači da su njemu poznate sve okolnosti dela koje treba da uđu u „opis“. On objektivno često nije u mogućnosti da opazi sve elemente krivičnog dela čak i ako nisu postojali unutrašnji nepovoljni faktori koji utiču na njegovu sposobnost percepcije, pamćenja i reprodukovanja. Prema tome, kada je u pitanju osuđeni, on može da iznese samo svoju verziju događaja, koja je uvek subjektivna, nepotpuna i manje ili više odstupa od objektivnog dešavanja.¹⁶ Na drugoj strani, tužilac ima sliku o događaju na osnovu dokaza kojima raspolaže. Ukoliko se sporazum zaključi u ranijim fazama postupka, tužilac će imati manje dokaza na osnovu kojih će izgraditi svoju sliku događaja, odnosno i njegova verzija po pravilu odstupa od objektivnog događaja. Treba očekivati da će u praksi ovaj element sporazuma o svedočenju osuđenog biti dispozitiv optužnog akta u postupku u kome osuđeni saradnik treba da svedoči.

Imajući sve to u vidu, kao i činjenicu da se u postupcima u kojima postupa tužilaštvo posebne nadležnosti, po pravilu, radi o više okrivljenih kojima se na teret stavlja više krivičnih dela, a pri tome osuđeni ne mora, a najčešće i nema saznanja o svim okrivljenim i krivičnim delima koja su predmet optužbe, bilo bi prihvatljivo da se umesto *opisa krivičnog dela koje je predmet optužbe* precizira u kom postupku će osuđeni biti ispitan u svojstvu svedoka. Na taj način bi se ostavila mogućnost da se osuđeni saradnik, ukoliko se ukaže potreba za tim, u toku postupka ispita i o drugim krivičnim delima, koja nisu bila predmet sporazuma s javnim tužiocem. Treba naglasiti da i po sadašnjem rešenju nema smetnje da se osuđeni saradnik ispituje i o okrivljenima i krivičnim delima koja nisu bila predmet sporazuma. U tom slučaju osuđeni saradnik je dužan da kaže sve što mu je o tome poznato, jer se i na njega odnosi, kao i na sve ostale svedoke, obaveza da govori istinu i da ništa ne prećuti (član 95, stav 1).

Kako se ovde radi o osuđenom, sporazum ne sadrži priznanje, niti mogućnost da javni tužilac odustane od krivičnog gonjenja, jer se ovde ni ne radi o licu koje se krivično goni, već o osuđenom.¹⁷ Umesto toga sporazum sadrži izjavu osuđenog da će dati iskaz o svemu što mu je poznato o krivičnom delu za koje je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti i da ništa neće prećutati, kao i da je upozoren da je njegova dužnost da govori istinu i da ne sme ništa da prećuti, odnosno da je upozoren da davanje lažnog iskaza predstavlja krivično delo. Takođe, osuđeni izjavljuje da je upozoren da će se od njega tražiti da pre svedočenja položi zakletvu i kako tekst zakletve glasi, kao i da se ne može pozivati na pogodnost oslobođenja od dužnosti svedočenja i oslobođenja od dužnosti odgovaranja na pojedina pitanja (član 328, tačka 2). Kao i kod sporazuma o svedočenju okrivljenog, i ovde je vidljiv hibridni karakter procesnog položaja ovog lica, imajući u vidu da i pored činjenice da svedoči, osuđeni saradnik nema sve one procesne garantije koje su obezbeđene za svedoka. Restriktivniji pristup na tom planu opravdan je drugačijom procesnom ulogom, jer za razliku od svedoka, koji iskaz daje ne očekujući bilo kakvu korist od toga, osuđeni saradnik to čini očekujući zauzvrat dogovorene pogodnosti, prvenstveno na planu ublažavanja izrečene krivične sankcije.¹⁸

¹⁶ *Ibid.*, str. 21–22.

¹⁷ M. Škulić, *Osnovne novine u krivičnom procesnom pravu Srbije, novi Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine*, Beograd, 2013, str. 117.

¹⁸ G. P. Ilić, *op. cit.*, str. 695.

Sledeći obavezni element je sporazum o vrsti i meri ili rasponu umanjenja kazne ili druge sankcije ili o oslobođenju od kazne osuđenog u slučaju davanja iskaza na glavnom pretresu u skladu s obavezama koje je preuzeo (član 328, tačka 3). Takođe, sporazum sadrži i izjavu javnog tužioca kojom se obavezuje da će u roku od 30 dana od dana pravnosnažnog osuđujućeg okončanja postupka u kojem je osuđeni dao iskaz u skladu sa preuzetim obavezama podneti zahtev da se osuđenom saradniku kazna ublaži u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku (član 328, tačka 4), kao i izjavu o odricanju stranaka i branioca od prava na žalbu protiv odluke suda donesene na osnovu sporazuma o svedočenju, kada je sud u potpunosti prihvatio sporazum (član 328, tačka 5). Na kraju, sporazum sadrži potpis javnog tužioca, osuđenog i branioca (član 328, tačka 6).

3. Odlučivanje o sporazumu o svedočenju osuđenog

O sporazumu o svedočenju osuđenog odlučuje sudija za prethodni postupak, a ako je sporazum podnet sudu nakon potvrđivanja optužnice, odluku donosi predsednik veća (član 329, stav 1). Podrazumeva se da odluku donosi sud koji je nadležan za suđenje u postupku u kojem osuđeni saradnik treba da svedoči. Rešenje o odbacivanju, prihvatanju ili odbijanju sporazuma o svedočenju osuđenog donosi se na ročištu na koje se pozivaju javni tužilac, osuđeni i branilac (član 329, stav 2). Prilikom donošenja rešenja suda o ovom sporazumu shodno se primenjuju odredbe zakonika koje se odnose na odbacivanje sporazuma o priznanju krivičnog dela, kao i o prihvatanju i odbijanju sporazuma o svedočenju okrivljenog (član 329, stav 3). U skladu s tim odredbama, do odbacivanja sporazuma o svedočenju osuđenog dolazi ako sporazum ne sadrži obavezne elemente. Sam odbačaj nije smetnja da stranke podnesu novi sporazum koji ne bi imao nedostatke zbog kojih je prethodni sporazum odbačen. Takođe, ako na ročište ne dođe osuđeni koji je uredno pozvan, a koji nije opravdao izostanak, sud će odbaciti sporazum. Ovakvo rešenje je logično, jer bez prisustva osuđenog nije moguće ispitati da li je on svesno i dobrovoljno prihvatio sporazum, s jedne strane, a svojim nedolaskom na ročište, s druge strane, osuđeni suštinski pokazuje da nije zainteresovan za sporazum, odnosno može se tumačiti da je on od sporazuma odustao.

Rešenje o prihvatanju sporazuma donosi sud ako utvrdi da je osuđeni svesno i dobrovoljno pristao da svedoči pod uslovima neophodnim za zaključenje sporazuma, da je u potpunosti svestan svih posledica zaključenog sporazuma, a posebno da se odriče prava na ulaganje žalbe protiv odluke suda donesene na osnovu sporazuma, kao i da je dogovoreno umanjenje kazne ili druge sankcije ili oslobođenje od kazne osuđenog u skladu s krivičnim ili drugim zakonom. Treba reći da je za osuđenog, po pravilu, najvažniji deo sporazuma upravo dogovor o umanjenju kazne ili druge sankcije ili oslobođenje od kazne. S tim u vezi, s obzirom na to da taj dogovor mora biti u skladu s krivičnim ili drugim zakonom, postavlja se kao sporno pitanje da li je moguće da se ugovori umanjenje kazne koje bi dovelo do toga da osuđeni, nakon umanjenja, dobije kaznu koja je ispod zakonskog minimuma, odnosno ispod maksimalno ublažene kazne. Drugim

rečima, ako bi, na primer, za krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga iz člana 246 stav 1 Krivičnog zakonika neko lice bilo osuđeno na kaznu zatvora u trajanju od tri godine, što znači na minimalnu kaznu, koja se po zakonu ne može ublažiti ispod minimuma, da li bi se sa takvim licem uopšte mogao sklopiti sporazum o svedočenju, odnosno da li bi se moglo ugovoriti umanjnje takve kazne? Argumentovano bi se mogao braniti stav da se u tom slučaju ne bi moglo ugovoriti umanjnje kazne ispod zakonskog minimuma, jer bi to bilo u suprotnosti sa Krivičnim zakonikom. Međutim, suprotan stav bi mogao da se brani činjenicom da bi prilikom sklapanja ovakvog sporazuma moglo da se dogovori oslobađanje od kazne osuđenog, pa ako je moguće dogovoriti potpuno oslobođenje, nema razloga da se ne može ugovoriti i samo umanjnje. Takav stav za sada zauzima i sudska praksa, pa tako, na primer, Viši sud u Beogradu, Posebno odeljenje, za D. C. koji je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od sedam godina za krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 246 stav 4 Krivičnog zakonika (dakle, kazna je ublažena maksimalno ispod zakonskog minimuma, koji je za ovo delo deset godina), prihvata sporazum o svedočenju osuđenog, u kome je dogovoreno da se kazna umanjni za tri godine i da, u stvari, osuđeni bude u zatvoru četiri godine za ovo krivično delo.¹⁹

Imajući u vidu da zakonodavac propisuje odgovarajuću primenu odredaba koje se odnose na odbijanje sporazuma o svedočenju okrivljenog, do odbijanja sporazuma o svedočenju osuđenog doći će u slučaju da sud utvrdi: a) da delo koje je predmet optužbe nije krivično delo, a nema uslova za primenu mere bezbednosti; b) da je krivično delo zastarelo, ili da je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem, ili da postoje druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje; v) da nema dovoljno dokaza za opravdanu sumnju da je okrivljeni učinio delo koje je predmet optužbe; g) da nije ispunjen jedan ili više uslova neophodnih za prihvatanje sporazuma. Ovi uslovi se odnose na krivično delo koje je predmet rasprave u postupku u kome osuđeni treba da svedoči. S tim u vezi, nije jasno zašto bi se odbijao sporazum ako nema dovoljno dokaza za opravdanu sumnju da je okrivljeni učinio delo koje je predmet optužbe, jer upravo na osnovu ovog sporazuma tužilaštvo pokušava da dođe do dokaza s kojim bi potkrepilo optužbu. Kada se dogodi da delo koje je predmet optužbe nije krivično delo, a nema uslova za primenu mere bezbednosti, ili da je krivično delo zastarelo, ili da je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem, ili da postoje druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje, treba reći da je tada izvesno da će se postupak obustaviti, odnosno doneti odbijajuća presuda, pa tužilac neće ni imati potrebu da sklapa sporazum o svedočenju sa osuđenim.

Odgovarajućom primenom odredaba koje se odnose na odbijanje sporazuma o svedočenju okrivljenog, kada rešenje o odbijanju postane pravnosnažno, sporazum o svedočenju osuđenog i svi spisi u vezi sa njim se uništavaju u prisustvu sudije koji je doneo rešenje i o tome se sastavlja zapisnik. Sudija koji je doneo takvo rešenje ne može učestvovati u daljem toku postupka. Nije sasvim jasno koji je *ratio legis* ovakvog rešenja, odnosno zašto sudija koji je doneo ovo rešenje ne može učestvovati u daljem toku postupka koji se i ne vodi protiv

¹⁹ Videti rešenje o prihvatanju sporazuma Višeg suda u Beogradu, Posebno odeljenje Str. pov. Po1 broj 10/13 od 16. januara 2014. godine.

osuđenog s kojim se sklapao sporazum a koji je odbijen. Naime, iskaz osuđenog se po značaju ne razlikuje od iskaza bilo kojeg drugog svedoka, pa ako mu sudija ne pokloni veru, to svakako ne bi trebalo da bude razlog da se taj sudija isključi iz daljeg postupanja. Sasvim je drugačija situacija kod sporazuma o svedočenju okrivljenog, gde upravo lice protiv kojeg se vodi postupak mora u potpunosti da prizna krivično delo koje mu se stavlja na teret, pa je neophodno sprečiti da u daljem toku postupka sudi onaj sudija koji je „infciran“ priznanjem samog okrivljenog datim u sklopu sporazuma.

4. Ispitivanje osuđenog saradnika i dokazna vrednost iskaza osuđenog saradnika

Nakon prihvatanja sporazuma o svedočenju osuđenog, on se može ispitati, kako u toku istrage, tako i na glavnom pretresu. U skladu s upozorenjem koje je dobio prilikom sklapanja sporazuma, od osuđenog saradnika će se tražiti da pre svedočenja položi zakletvu, a zatim će se upozoriti da je dužan da govori istinu i da ne sme ništa prećutati, kao i da se ne može pozivati na pogodnost oslobođenja od dužnosti svedočenja i oslobođenja od dužnosti odgovaranja na pojedina pitanja. Ovakvo rešenje je logično, jer za razliku od „običnog“ svedoka, koji svakako ima pravo da u određenim situacijama bude oslobođen dužnosti svedočenja ili odgovaranja na pojedina pitanja, osuđeni saradnika se za svoj iskaz nagrađuje, pa je upravo ta činjenica jedan od razloga da mu se ova prava oduzmu.

Iako zakonik ne propisuje eksplicitno, osuđenog saradnika treba ispitivati odgovarajućom primenom pravila za ispitivanje svedoka, jer je kod njega i inače pretežniji „svedočki“ status, imajući u vidu činjenicu da on i nije okrivljen u postupku u kome svedoči. To dalje znači da će se osuđeni saradnik pozvati da iznese sve što mu je o predmetu poznato, a nakon toga, s obzirom na to da je njegovo ispitivanje predložilo tužilaštvo, osnovno ispitivanje obavlja tužilac. Posle toga, pravo da ga unakrsno ispitaju imaju okrivljeni i branilac, a po potrebi, osuđeni saradnik se može suočiti sa drugim svedocima ili okrivljenim.

Zakonik o krivičnom postupku ne sadrži posebna pravila u pogledu ocene iskaza koji je sudu dao osuđeni saradnik. Prilikom procene koji je stepen dokaznog kredibiliteta takvog iskaza, sud primenjuje opšta pravila koja se odnose na ocenu dokaza u krivičnom postupku, što se odnosi i na ocenu iskaza svih učesnika u postupku uopšte (okrivljeni, svedoci, veštaci, stručni savetnici), pa i na ocenu iskaza osuđenog saradnika, pri čemu se, pre svega, oslanja na načelo slobodne ocene dokaza.²⁰ Formalno posmatrano, sud nije dužan da ispolji neku dodatnu opreznost prilikom ocene iskaza osuđenog saradnika, odnosno procene njegove dokazne vrednosti, mimo uobičajenih zakonskih pravila koja se odnose na ocenu dokaza u krivičnom postupku. Sud dakle, prilikom ocene ovakvog dokaza postupa koristeći se opštim pravilima koja se i inače odnose na ocenu dokaza u krivičnom postupku.²¹ Ipak, treba imati u vidu da sporazum između javnog

20 V. Delibašić, Sporazum o svedočenju okrivljenog, u: *Reforma krivičnog prava*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbija i Intermex, Kopaonik, 2014, str. 229.

21 M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2014, str. 345.

tužioca i okrivljenog o njegovom svedočenju predstavlja jednu od najstarijih i najvećih opasnosti koja podstiče na lažno svedočenje.²² Ovakva opasnost posebno postoji kada je u pitanju osuđeni, koji može da odluči da lažno svedoči, kako bi za sebe ostvario pogodnost koja se ogleda u smanjenju kazne ili druge sankcije ili oslobođenju od kazne. S tim u vezi, ovde se može postaviti posebno pitanje, kako treba da se ponaša branilac ako je potpuno siguran (na primer, osuđeni mu je to rekao) da osuđeni hoće lažno da svedoči da bi sebi izdejstvovao ublažavanje sankcije. Tada branilac treba da ga upozori da je lažno svedočenje krivično delo, da je po sporazumu o svedočenju dužan da govori istinu, da nije moralno nekoga lažno teretiti, kao i da to može dovesti do drugih problema (osveta, kontra lažno svedočenje i slično). Ukoliko i pored tih upozorenja osuđeni želi da sklopi sporazum o svedočenju osuđenog i da pri tome lažno svedoči, branilac koji je u potpunosti siguran u to ima puno pravo da uskrati dalje postupanje, s tim što prilikom otkazivanja punomoćja ne sme nikome da otkrije razloge zbog čega tako postupa. U suprotnom bio bi ugrožen odnos poverenja između branioca i okrivljenog, što je apsolutno nedopustivo.

Uz sve to, treba reći da u praksi nije uvek lako napraviti distinkciju između lažnog iskaza (koji predstavlja krivično delo) i netačnog iskaza (koji se svodi na slučajnu omašku svedoka usled nesavršenosti njegovog opažanja, pamćenja ili mana u reprodukciji sadržaja), tako da se u praksi svedoci veoma retko krivično gone zbog postojanja osnovane sumnje da su učinili krivično delo davanje lažnog iskaza. Svi ovi faktori postoje i u pogledu osuđenog saradnika, ali kod njega neko preventivno dejstvo moguće odgovornosti za krivično delo, ukoliko da lažan iskaz, ima manje dejstvo nego kod klasičnih svedoka, jer on nema potrebe da strepi od takve posledice (mada bi ona svakako nastupila i za njega ako bi dao lažan iskaz), s obzirom na to da bi za njega, u slučaju da se dokaže da nije ispunio svoje obaveze, nastupile znatno teže posledice, jer mu se kazna ne bi ublažila. Sve ovo ukazuje da sud u svakom slučaju mora obratiti dodatnu pažnju prilikom procene dokaznog kredibiliteta iskaza osuđenog saradnika, odnosno da mora u dodatnoj meri biti oprezan u odnosu na sticanje ubeđenosti o stepenu dokazne verodostojnosti takvog iskaza.²³

Prilikom ocenjivanja iskaza klasičnih svedoka u krivičnom postupku, odnosno procene stepena njihove dokazne verodostojnosti, važnu ulogu za konkretnu procenu suda ima i konstatovanje da li svedok potencijalno ima ili nema određenih motiva za davanje lažnog iskaza. U dokaznom smislu su najbolji oni svedoci za koje je potpuno izvesno da su apsolutno neutralni, te da je teško zamisliti da imaju bilo kakav interes u krivičnom postupku, u odnosu na vrstu odluke suda, a posebno u pogledu odluke o krivici okrivljenog. Načelno, lica koja imaju interes da se donese odluka suda u ovom ili onom pravcu ne spadaju u pouzdane svedoke, pa su kao takvi ili oslobođeni dužnosti svedočenja (npr. određeni bliski srodnici, mada se njihovo oslobođenje temelji i na drugim razlozima a ne samo na njihovoj potencijalnoj dokaznoj nepouzdanosti), ili je sud iz zakonskih ili sudsko-psiholoških, odnosno taktičkih razloga, dužan da obrati posebnu pažnju na njihov iskaz, a u tu kategoriju spadaju npr. oštećeni krivičnim

22 D. Leimbach, Minimizing the risk of injustice in cooperation agreements, in: *The Dartmouth Law Journal*, Vol. VII:2, 2009, p. 179, <http://heinonline.org/HOL/License>, 5. 3. 2014.

23 M. Škuljić, *op. cit.*, str. 344.

delom (naročito kada su istovremeno i pasivni subjekt krivičnog dela), od kojih se u najvećem broju slučajeva ne može očekivati potpuna objektivnost i realnost. Za osuđenog saradnika nije sporno da ima interes da krivični postupak teče u određenom pravcu, te da je on, i terminološki posmatrano, u jednom posebnom „kooperativnom odnosu“, pre svega, s javnim tužiocem i otuda i njegov zakonski naziv osuđeni saradnik, tako da je tim pre potrebna dodatna opreznost suda prilikom dokazne ocene njegovog iskaza. Zahvaljujući tome što termin „saradnja“ inače nije uobičajen za krivičnu proceduru, gde se po pravilu strogo vodi računa o odvojenosti krivičnoprocesnih funkcija, tako da svaki subjekt ostvaruje svoja prava i dužnosti, bez potrebe za nekom posebnom saradnjom, koja može podrazumevati i određenu konfuziju procesnih funkcija, potrebno je da sud vrlo pažljivo dokazno vrednuje iskaz osuđenog saradnika, te da vodi računa da eventualno postojanje interesa tog subjekta da se dokaže kao saradnik, ne dovede do njegovog lažnog iskaza, ili iskaza kojim pravdajući sebe, neosnovano okrivljuje druge. Pored toga, treba imati u vidu i da termin „saradnja“ upućuje na najmanje dve strane koje međusobno saraduju, pa se stoga mogu postaviti i pitanja: *S kim će saradivati osuđeni saradnik i koji je motiv za takvu saradnju?* Ako se onda pođe od logičnog odgovora da takav davalac iskaza saraduje s onom stranom koja zastupa optužbu, a da je njegov osnovni motiv izbegavanje sopstvene odgovornosti za krivično delo, odnosno blaže kažnjavanje, sve to predstavlja jasnu osnovu za ispoljavanje posebne opreznosti u pogledu ocene njegovog iskaza kao dokaza.²⁴

5. Vezanost suda za odluku o prihvatanju sporazuma

Nakon pravnosnažnog okončanja postupka, uz uslov da je reč o osuđujućoj presudi i da je osuđeni dao iskaz u skladu sa obavezama koje je sporazumom preuzeo, javni tužilac u roku od 30 dana podnosi zahtev za ublažavanje kazne (član 557), a ovakva obaveza za javnog tužioca proističe iz izjave koju je dao prilikom sklapanja sporazuma o svedočenju osuđenog. S tim u vezi, u praksi se može pojaviti problem, na primer, ukoliko javni tužilac smatra da osuđeni nije ispunio svoju obavezu, pa iz tog razloga neće da podnese zahtev, ili jednostavno ako javni tužilac neće da postupi u skladu s obavezom iz sporazuma. Tada osuđeni ima jedino mogućnost da se prigovorom obrati neposredno višem javnom tužiocu, koji, eventualno, može da naloži nižem javnom tužiocu da postupak pokrene. Ovakav problem u praksi ne bi trebalo da se dogodi, jer bi takvo ponašanje javnog tužioca, ukoliko je ono neosnovano, kompromitovalo sam institut, i u dobroj meri obeshrabrilo druge potencijalne osuđene da sklapaju ovu vrstu sporazuma. Ipak, da bi se sprečili svi eventualni problemi, bilo bi bolje rešenje da je zakonodavac predvideo da osuđeni i njegov branilac pokreću postupak za ublažavanje kazne, a javni tužilac bi se u tom postupku pojavljivao kao stranka, čime bi mu u potpunosti bila ostavljena mogućnost da ukoliko smatra da osuđeni nije ispunio svoje obaveze to prezentuje sudu, koji bi doneo konačnu odluku. Time bi se izbegla opasnost da, zbog toga što javni tužilac ne želi da pokrene postupak, osuđeni, koji je ispunio svoju obavezu u celosti, bude oštećen.

²⁴ *Ibid.*, str. 344–345.

O zahtevu za ublažavanje kazne odlučuje sud koji je sudio u prvom stepenu osuđenom saradniku (član 558), a pošto to ne mora biti isti sud koji je sudio u postupku u kome je osuđeni saradnik svedočio, postavlja se pitanje koji tužilac pokreće postupak, da li onaj koji je sklopio sporazum o svedočenju osuđenog i koji je postupao u postupku u kome je osuđeni svedočio ili tužilac koji postupa pred sudom koji o zahtevu treba da odluči, a koji uopšte i nije učestvovao u sklapanju sporazuma. Imajući u vidu da se stvarna nadležnost javnog tužioca određuje u skladu s odredbama zakonika koje važe za utvrđivanje stvarne nadležnosti suda (član 45), to bi trebalo da bude javni tužilac koji postupa pred sudom koji o zahtevu odlučuje. S tim u vezi, postavlja se pitanje da li je taj tužilac ovlašćen da ceni da li je osuđeni ispunio svoju obavezu u celosti, i ako jeste ovlašćen, kako on to može uraditi, ili to treba da radi tužilac koji je postupao u postupku u kome je osuđeni svedočio. Logično bi bilo da to proceni tužilac koji je sklopio sporazum i postupao u postupku u kome je osuđeni svedočio, a da zatim obavesti tužioca koji postupa pred sudom koji treba da odluči o zahtevu za ublažavanje kazne, kako bi taj tužilac mogao da postupi u skladu s obavezama iz sporazuma.

Ako o zahtevu za ublažavanje kazne odlučuje sud pred kojim osuđeni nije svedočio, može se postaviti pitanje, kako taj sud utvrđuje da li je osuđeni saradnik dao iskaz u skladu sa svojim obavezama. Ovde je problem ozbiljniji, jer za razliku od sporazuma o svedočenju okrivljenog, gde okrivljeni saradnik piše svojeručnu izjavu o onome šta će svedočiti, što u dobroj meri olakšava utvrđivanje da li je okrivljeni ispunio svoju obavezu, osuđeni samo izjavljuje da će reći sve što mu je poznato, a sud nema mogućnost da u potpunosti proveri da li je osuđeni to zaista i uradio. Pri tome, ako se ne radi o istom sudu, onaj sud koji odlučuje morao bi da izvrši uvid u predmet u kome je osuđeni svedočio i da se uveri da je on svoju obavezu zaista u celosti izvršio. To u praksi može oduzimati puno vremena sudskom veću koje postupa po zahtevu za ublažavanje kazne (na primer, ako se radi o predmetu čiji spis sadrži više hiljada stranica). Iz tog razloga bi bilo bolje da o zahtevu odlučuje sud koji je sudio predmet u kome je osuđeni svedočio, jer je, između ostalog, taj sud i najpozvaniji da proceni da li je osuđeni zaista svedočio u skladu sa sporazumom koji je sklopio.

O zahtevu za ublažavanje kazne sud odlučuje u sednici veća, a pre donošenja odluke uzima izjavu od osuđenog saradnika (član 559). Ovde nije baš sasvim jasno kakvu izjavu sud uzima od osuđenog saradnika, odnosno o čemu on treba da iskazuje pred ovim sudom. Pri tome sud vrši uvid u rešenje o prihvatanju sporazuma o svedočenju osuđenog, nakon čega presudom odbija ili usvaja zahtev za ublažavanje kazne. Sud će presudom odbiti zahtev ako utvrdi da osuđeni saradnik nije u potpunosti ispunio obaveze iz sporazuma o svedočenju (član 560), što će se u praksi retko dogoditi, jer ako osuđeni saradnik nije ispunio svoje obaveze javni tužilac neće ni podnositi zahtev za ublažavanje kazne. Iako zakonik ne precizira kada će sud usvojiti zahtev, što je svakako propust, već samo navodi da će to učiniti presudom i da će preinačiti pravnosnažnu osuđujuću presudu u pogledu odluke o kazni i osuđenom saradniku izreći kaznu u skladu sa dogovorom iz sporazuma o svedočenju osuđenog (član 561), podrazumeva se da će to učiniti ako utvrdi da je osuđeni saradnik ispunio svoje obaveze iz sporazuma i da je postupak u kome je on svedočio završen pravnosnažnom osuđujućom presudom.

I pored toga što zakonodavac postupak u kojem se zahteva ublažavanje označava kao postupak *ublažavanja kazne*, u ovom postupku, pored korekcije samo jedne vrste krivične sankcije (kazne), moglo bi doći i do zamene jedne krivične sankcije drugom, tako što bi, primera radi, umesto kazne zatvora bila izrečena uslovna osuda ili sudska opomena. Na ovakav zaključak i pored izvesne terminološke neusaglašenosti s čl. 557 do 561, upućuje upravo član 328 stav 1 tačka 3, imajući u vidu da se ovde govori o mogućnosti dogovaranja umanjenja kazne ili druge krivične sankcije. Treba reći da se radi prvenstveno o teorijskoj mogućnosti, jer zbog prirode ovog instituta i interesa koji osuđeno lice može imati, očekivano je da će sporazumi ove vrste biti zaključivani prvenstveno s licima osuđenim na zatvorske kazne relativno dužeg trajanja, pa će se i sporazumom, u najvećem broju slučajeva, dogovarati pokretanje postupka njenog ublažavanja.²⁵

Iako ishod postupka ne mora uvek da zavisi od osuđenog saradnika, zakonodavac je aktiviranje obaveze javnog tužioca vezao isključivo za momenat donošenja osuđujuće presude (pravnosnažne). Tako je konačan ishod čitavog aranžmana za osuđenog saradnika u izvesnom smislu aleatornog karaktera. Ukoliko, na primer, okrivljeni u postupku u kojem okrivljeni saradnik svedoči umre i postupak zbog toga bude obustavljen, čak i ukoliko je osuđeni u potpunosti ispunio svoju obavezu, neće doći do pokretanja postupka za ublažavanje kazne. Treba imati u vidu da je reč o izuzetnim situacijama koje je unapred nemoguće predvideti, kao i da je reč o vanrednoj šansi za osuđenog, koja je i pored mogućnosti neplaniranog ishoda za njega atraktivna, jer uvek sa sobom nosi potencijal naknadnog poboljšanja njegovog položaja.²⁶ Uz to, treba reći i da se u praksi ovakva situacija gotovo nikada i neće dogoditi, jer osuđeni svedoči u postupcima u kojima postupa tužilaštvo posebne nadležnosti, gde je po pravilu više okrivljenih, tako da osuđeni saradnik svedoči protiv više okrivljenih, pa ukoliko neko od njih i umre u toku postupak, postoji mogućnost da se postupak završi pravnosnažnom osuđujućom presudom u odnosu na ostale okrivljene. Dakle, ideja zakonodavca je bila da isključi privilegovanje osuđenog saradnika pre svega u postupku koji je okončan oslobađajućom presudom. S tim u vezi, postavlja se pitanje da li će se pokrenuti postupak za ublažavanje kazne osuđenog saradnika ukoliko je doneta presuda u kojoj je neko od okrivljenih osuđen a neko oslobođen. Takođe, postavlja se pitanje i kako treba postupiti ukoliko je za neka dela okrivljeni osuđen a za druga oslobođen. Odgovor na ova pitanja zavisi od svakog konkretnog slučaja, ali bi kao osnov mogao da se zauzme stav da bi se ovaj postupak pokrenuo ako je okrivljeni osuđen za ona krivična dela u pogledu kojih je osuđeni saradnik svedočio, bez obzira na to što je u odnosu na neka druga dela oslobođen.

Rešenje o prihvatanju sporazuma o svedočenju osuđenog obavezuje sud prilikom donošenja odluke o krivičnoj sankciji u ponovljenom postupku, pod uslovom da je osuđeni saradnik u potpunosti ispunio obaveze iz sporazuma (član 330). Ovde je zakonodavac napravio propust jer se ne radi o ponavljanju postupka koji je regulisan čl. 470–481, već je reč o jednoj vrsti postupka za preinačenje odluke o kazni, postupku za ublažavanje kazne koji je regulisan čl. 557–561, pa je u skladu s tim trebalo reći da rešenje o prihvatanju sporazuma obavezuje sud u postupku za ublažavanje kazne.

²⁵ G. P. Ilić, *op. cit.*, str. 695–696.

²⁶ *Ibid.*, str. 696.

S obzirom na to da sporazumom stranke manifestuju volju da se određena krivična stvar reši tako da među njima postoji saglasnost, izjavljivanje žalbe protiv odluke suda donete na osnovu sporazuma o svedočenju koji je u potpunosti prihvaćen, ne bi odgovaralo prirodi i ciljevima ovog instituta. Zato se stranke sporazumom obavezuju da neće izjavljivati žalbu protiv odluke donete po zahtevu za ublažavanje kazne kada je sud zahtev usvojio i doneo odluku na osnovu u njemu usaglašenog predloga (član 561).²⁷ Međutim, imajući u vidu da se sporazum može odnositi i na raspon u kome će se umanjiti kazna, odmah se postavlja pitanje na koji način će sud odrediti koliko će se kazna umanjiti. Problem je veći ako se ima u vidu da sud odlučuje u sednici veće i ne izvodi nijedan dokaz, pa ni onaj na osnovu kojeg bi se eventualno moglo odrediti koliko će se kazna umanjiti, kao i to da odluku donosi sud koji je sudio osuđenom u prvom stepenu, pa ukoliko to nije isti sud pred kojim je osuđeni svedočio onda taj sud nema neposredan uvid u ponašanje, odnosno svedočenje osuđenog. Kako su ovo dovoljni razlozi da se zaključi da bi u slučaju da je ugovoren raspon, sud upotrebio „odokativni“ metod da tačno odredi za koliko će se kazna umanjiti, što je nedopustivo, treba prilikom sklapanja sporazuma odrediti tačno za koliko će se kazna umanjiti. Takođe, ukoliko je ugovoren raspon kazne, pa sud donese odluku s kojom osuđeni nije zadovoljan, trebalo bi propisati da mu je tada dozvoljeno da na takvu odluku izjavi žalbu.

Na kraju treba ukazati na još jedan potencijalni problem. Naime, postupak za ublažavanje kazne pokreće se u roku od 30 dana od pravnosnažnog okončanja postupka u kome je osuđeni svedočio. Pošto se radi o predmetima u kojima postupa tužilaštvo posebne nadležnosti, gde, po pravilu, ima više okrivljenih i u pitanju je ogroman dokazni materijal, što dovodi do dugog trajanja krivičnog postupka (nekoliko godina), može se dogoditi da osuđeni, čekajući pravnosnažno okončanje tog postupka kaznu izdrži u celosti. Iz tog razloga trebalo bi predvideti mogućnost da se osuđenom saradniku odloži ili prekine izdržavanje kazne zatvora, što po Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija nije moguće. Naime, odlaganje izvršenja kazne zatvora je Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija propisano čl. 59, 69 i 70, dok je prekid izvršenja kazne zatvora regulisan čl. 132–138, koji ne dozvoljavaju takvu mogućnost za osuđenog saradnika da bi se sačekala pravnosnažnost postupka u kome je on svedočio. Slična je situacija ako je, na primer, sporazumom dogovoreno da se kazna ublaži za pet godina a osuđenom je u trenutku nastupanja pravnosnažnosti osuđujuće presude u postupku u kome je svedočio ostalo još tri godine. Ukoliko bi tada sud koji odlučuje u postupku za ublažavanje kazne poštovao dogovor iz sporazuma, na šta ga obavezuje član 330, došlo bi se do besmislene situacije, u kojoj bi ispalo da je osuđeni saradnik proveo duže vremena u zatvoru nego što je trebalo. Tada bi to mogao da mu bude osnov za naknadu štete. Svakako da to nije bila intencija zakonodavca, pa bi taj problem trebalo preduprediti mogućnošću da se osuđenom saradniku izvršenje kazne zatvora odloži ili prekine.

²⁷ G. P. Ilić, et al, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2012, str. 696.

Zaključak

Sporazum o svedočenju osuđenog je varijanta zadobijanja tzv. kooperativnog svedoka, i predstavlja institut koji doprinosi efikasnijem krivičnom postupku. Javni tužilac i osuđeni mogu ga zaključiti ako je značaj iskaza osuđenog za otkrivanje, dokazivanje ili sprečavanje krivičnih dela za koje je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti pretežniji od posledica krivičnog dela za koje je osuđen. Saglasno rešenju koje je usvojeno, sporazum se može zaključiti i s licima koja su osuđena za druga krivična dela, a ne samo za krivična dela organizovanog kriminala ili ratnih zločina. U stvari, ona lica koja su učinila krivično delo organizovanog kriminala ili ratnih zločina, po pravilu, neće ni sklapati ovu vrstu sporazuma, nego će sklopiti sporazum o svedočenju okrivljenog, tako da u praksi treba očekivati da će se sporazum o svedočenju osuđenog češće sklapati upravo s licima koja su osuđena za druga krivična dela i u drugim postupcima. Izuzetak od ovog pravila biće slučaj kada okrivljeni sklopi sporazum o priznanju krivičnog dela, pa na osnovu tog sporazuma bude pravnosnažno osuđen, a zatim, kao osuđeno lice sklopi sporazum s javnim tužiocem o svedočenju

Formalno posmatrano, sud nije dužan da ispolji neku dodatnu opreznost prilikom ocene iskaza osuđenog saradnika, odnosno procene njegove dokazne vrednosti, mimo uobičajenih zakonskih pravila koja se odnose na ocenu dokaza u krivičnom postupku. Ipak, treba imati u vidu da sporazum između javnog tužioca i osuđenog o njegovom svedočenju predstavlja opasnost koja podstiče na lažno svedočenje, zato što osuđeni saradnik ima interes da krivični postupak teče u određenom pravcu jer on svoju privilegiju dobija samo ako se postupak u kome je svedočio završi pravnosnažnom osuđujućom presudom. Zato osuđeni može da odluči da lažno svedoči, kako bi za sebe ostvario pogodnost koja se ogleda u smanjenju kazne ili druge sankcije ili oslobođenju od kazne. Zbog toga sud mora obratiti dodatnu pažnju prilikom procene dokaznog kredibiliteta iskaza osuđenog saradnika, odnosno mora u dodatnoj meri biti oprezan u odnosu na sticanje ubeđenosti o stepenu dokazne verodostojnosti takvog iskaza. Drugim rečima, potrebno je da sud vrlo pažljivo dokazno vrednuje iskaz osuđenog saradnika, te da vodi računa da eventualno postojanje interesa tog subjekta da se dokaže kao saradnik ne dovede do njegovog lažnog iskaza.

Nakon pravnosnažnog okončanja postupka, uz uslov da je reč o osuđujućoj presudi i da je osuđeni dao iskaz u skladu sa obavezama koje je sporazumom preuzeo, javni tužilac u roku od 30 dana podnosi zahtev za ublažavanje kazne. U praksi se može pojaviti problem ukoliko javni tužilac neće da postupi u skladu s obavezom iz sporazuma. Tada osuđeni ima jedino mogućnost da se prigovorom obrati neposredno višem javnom tužiocu, koji, eventualno, može da naloži nižem javnom tužiocu da postupak pokrene. Ipak, da bi se sprečili potencijalni problemi, bilo bi bolje rešenje da je zakonodavac predvideo da osuđeni i njegov branilac pokreću postupak za ublažavanje kazne, a javni tužilac bi se u tom postupku pojavljivao kao stranka, čime bi mu u potpunosti bila ostavljena mogućnost da ukoliko smatra da osuđeni nije ispunio svoje obaveze to prezentuje sudu, kako bi sud doneo konačnu odluku. Time bi se izbegla opasnost da osuđeni koji je ispunio svoju obavezu u celosti bude oštećen.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje da rešenje o prihvatanju sporazuma o svedočenju osuđenog obavezuje sud prilikom donošenja odluke o krivičnoj sankciji u ponovljenom postupku, pod uslovom da je osuđeni saradnik u potpunosti ispunio obaveze iz sporazuma (član 330). Ovde je zakonodavac napravio propust jer se ne radi o ponavljanju postupka koji je regulisan čl. 470–481, već je reč o jednoj vrsti postupka za preinačenje odluke o kazni, postupku za ublažavanje kazne koji je regulisan čl. 557–561, pa je u skladu s tim trebalo reći da rešenje o prihvatanju sporazuma obavezuje sud u postupku za ublažavanje kazne.

Imajući u vidu da se sporazum može odnositi i na raspon u kome će se umanjiti kazna, nije jasno na koji način će sud odrediti koliko će se kazna umanjiti. Problem je veći ako se ima u vidu da sud odlučuje u sednici veće i ne izvodi nijedan dokaz, pa ni onaj na osnovu kojeg bi se eventualno moglo odrediti koliko će se kazna umanjiti, kao i to da odluku donosi sud koji je sudio osuđenom u prvom stepenu, pa ukoliko to nije isti sud pred kojim je osuđeni svedočio onda taj sud nema neposredan uvid u ponašanje, odnosno svedočenje osuđenog. Kako su ovo dovoljni razlozi da se zaključi da bi u slučaju da je ugovoren raspon, sud upotrebio „odokativni“ metod da tačno odredi za koliko će se kazna umanjiti, što je nedopustivo, treba prilikom sklapanja sporazuma odrediti tačno za koliko će se kazna umanjiti. Takođe, ukoliko je ipak ugovoren raspon kazne, pa sud donese odluku s kojom osuđeni nije zadovoljan, trebalo bi propisati da mu je tada dozvoljeno da na takvu odluku izjavi žalbu.

Pored toga, postupak za ublažavanje kazne pokreće se u roku od 30 dana od pravosnažnog okončanja postupka u kome je osuđeni svedočio. Pošto se radi o predmetima u kojima postupa tužilaštvo posebne nadležnosti koji dugo traju, može se dogoditi da osuđeni, čekajući pravosnažno okončanje tog postupka, kaznu izdrži u celosti. Iz tog razloga trebalo bi predvideti mogućnost da se osuđenom saradniku odloži ili prekine izdržavanje kazne zatvora, što po Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija trenutno nije moguće.

Literatura

1. *Službeni glasnik RS*, br. 72 od 28. septembra 2011, 101 od 30. decembra 2011, 121 od 24. decembra 2012, 32 od 8. aprila 2013. i 45 od 22. maja 2013.
2. Bajović, V.; *Sporazum o priznanju krivice, uporedno-pravni prikaz*, Beograd, 2009.
3. Bejatović, S.; Pojednostavljene forme postupanja kao bitno obeležje reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona, u: *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima, regionalna krivičnoprocena zakonodavstva i iskustva u primeni*, Beograd, 2013.
4. Delibašić, V.; *Sporazum o svedočenju okrivljenog*, u: *Reforma krivičnog prava*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbija i Intermex, Kopaonik, 2014.
5. Ignjatović, Đ.; Škulić, M.; *Organizovani kriminalitet*, Beograd, 2010.
6. Ilić, G. P.; et al., *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2012.

7. Leimbach, D.; Minimizing the risk of injustice in cooperation agreements, in: *The Dartmouth Law Journal*, Vol. VII:2, 2009.
8. Simonović, B.; Turanjanin, V.; Sporazum o priznanju krivičnog dela i problem neistinitog priznanja, u: *Pravni život*, broj 9, tom II, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, 2013.
9. Škulić, M.; Dominantne karakteristike osnovnih velikih krivičnoprocesnih sistema i njihov uticaj na reformu srpskog krivičnog postupka, u: *Crimen*, broj 2, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2013.
10. Škulić, M.; *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2007, str. 525–526.
11. Škulić, M.; *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2014.
12. Škulić, M.; *Osnovne novine u krivičnom procesnom pravu Srbije, novi Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine*, Beograd, 2013.

AGREEMENT ON TESTIFYING BY A CONVICTED PERSON

Veljko Delibasic

Summary: In the work it is discussed about one of the three possible agreements between the prosecutor and the defendant, agreement on testifying by a convicted, where a new institute is pointed out, taken from Anglo-Saxon law, representing a specific way of acquiring a 'cooperative' witness. After the introductory part, concluding an agreement is explained in detail, i. e. who and under which circumstances can conclude an agreement, and who cannot, with stating that it would be good to prolong the compulsory defense until the moment of making a decision about request for punishment mitigation. Then the contents of the agreement on testifying by a convicted is pointed out and it is specified who decides about it, stating which decisions are made and for which reasons. A special attention is given to questioning a cooperating convicted person and a proven value of his statement, with a warning that the court must be particularly careful when evaluating the statement because a greater danger of false statement exists. This danger is present because the cooperating convicted person will get an expected privilege as a mitigated punishment only if the trial where he testified ended with a final conviction, which makes him a witness especially interested in the outcome of the trial and therefore potentially unreliable. In the part of work related to the connection of the court to the decision

about accepting the agreement, a number of legally technical and formal shortcomings about legal solutions are pointed out. It is, for example, stated that the legislator prescribes that the solution about accepting the agreement on testifying by a convicted obliges the court when making a decision about a criminal sanction in a repeated procedure (regulated by act 470–481), and it is not referred to that procedure at all, but to the procedure for punishment mitigation (regulated by act 557–561). Also the attention is drawn to the actual and potential problems in practice stating the ways the noticed problems could be solved. One of the problems noticed is in the fact that the procedure for punishment mitigation is initiated within 30 days from the final conviction brought in the procedure where the cooperating convicted person testified. As there is a possibility that the cooperating convicted person had served the whole sentence or most of its part by then, he could, for that reason, be left without the privilege of punishment mitigation, therefore it is suggested that Law on the Execution of criminal Sanctions is changed in a way that the cooperating convicted person would be given an opportunity to postpone or interrupt serving of punishment until the procedure where he testified is validly completed. The last part of the work contains conclusive considerations where it is ascertained the justification of this institute, pointing out that its application is rather limited, after which the way the noticed problems could be solved is emphasized, with the aim of improved and more efficient application.

Keywords: cooperating convicted person, testifying by a convicted, agreement, cooperative witness, plea bargain.